

Hvor mange kan finsk og kvensk i Nord-Norge?

Torkel Rasmussen

En undersøkelse om bruken av samisk språk fikk en del oppmerksomhet da den ble publisert i 2001. Undersøkelsen ble gjennomført av Samisk Nærings- og Utredningssenter på oppdrag fra daværende Samisk språkråd. Denne undersøkelsen inneholder også en del informasjon om antallet finsk og kvenskspråklige i Norge. Det meste av denne informasjonen er ikke behandlet og publisert, og min intensjon med denne artikkelen er å få fram en del av denne ukjente informasjonen.

En del opplysninger kan man lese rett ut av rapporten fra undersøkelsen. Det fortelles at elleve prosent av befolkningen over 18 år i det undersøkte området kan finsk. Seks prosent har svart at de kan kvensk. 13 prosent har opplyst at de kan enten finsk eller kvensk eller begge deler.

Mer enn dette kan man ikke lese ut av rapporten. Men vi kan regne oss fram til tallene for finsk og kvenskspråklige ut fra det totale antallet personer i den undersøkte regionen. Da kommer vi fram til at det er 10 340 personer som kan finsk og 5 640 som kan kvensk. Disse tallene kan ikke slås sammen fordi mange kan både finsk og kvensk. Derfor er det totale antallet personer som kan enten kvensk eller finsk eller begge deler 12 220.

Nye beregninger

Jeg har fått tilgang til rådataene fra undersøkelsen i forbindelse med mitt hovedfagsarbeid i samisk, og har kunnet gjøre noen beregninger om finsk og

kvenskkunnskapene i Nord-Norge. Hele Finnmark og Nord-Troms er med i undersøkelsen bortsett fra Skjærvøy. I tillegg er undersøkelsen utført i noen utvalgte kommuner i Indre-Troms, Sør-Troms, Nordland, Trøndelagsfylkene og Hedemark. For enkelthets skyld har jeg kuttet ut de sørligste kommunene i tabellene. Der bor finsk og kvenskspråklige så spredt at jeg ikke har funnet det hensiktsmessig å ta dem med. Det fører til at summene i tabellene ikke samsvarer med de tallene jeg har oppgitt ovenfor for kvensk og finskspråklige.

Undersøkelsen

Kommunene var valgt ut etter forventninger om at man i disse kommunene ville finne samiskspråklige, men området dekker samtidig vesentlige deler av det kvenske området og det området der man kan forvente å finne mange finskspråklige. Det er likevel en del begrensinger i materialet, som at f.eks. Skjærvøy og Tromsø kommune ikke er med i undersøkelsen.

Opplysningene om språkkunnskapene kom fram i en telefonutspørring som det anerkjente analyseinstituttet for meningsmålinger og undersøkelser *Opinion* gjennomførte i perioden 1.2.-31.3. 2000. De intervjuet 5 751 personer om deres språkkunnskaper. Formålet var å finne samiskspråklige til en grundigere undersøkelse og å opprette en kontrollgruppe som ikke kunne samisk for spørsmål om blant annet holdninger til samisk språk.

Definisjonen av å kunne et språk var ganske lav noe som kommer fram i åpnings-spørsmålet:

”Først, et spørsmål om hvilke språk du kan eller til en viss grad forstår. Med å forstå mener vi her å kunne følge noenlunde med i en vanlig samtale. Jeg skal her lese opp noen språk, og vil gjerne vite om du kan eller til en viss grad forstår det enkelte språk.

Deretter leste intervjueren opp følgende: ”Engelsk, tysk, russisk, svensk, samisk, finsk, fransk, kvensk, nei ingen av dem”, og registrerte fortløpende svarene.

Finsk og kvenskspråklige ble ikke fulgt opp

For de som ble intervjuet om sine samisk-kunnskaper ble dette fulgt opp med spørsmål om hvor godt de kunne språket. Slike oppfølgingsspørsmål fikk ikke de finsk- og kvenskspråklige. Men åtte prosent av de samiskspråklige forsto samisk uten å snakke det. Nesten halvparten av de samiskspråklige anga at de kan samisk bedre eller like godt som det andre språket de kan best – for de fleste, men ikke alle - var det norsk.

Dette ble ikke undersøkt for de finsk og kvenskspråklige. Derfor kan man ikke trekke lignende konklusjoner om deres språkkunnskaper. Det man derimot kan lese ut av råmateriale fra undersøkelsen er hvor de finsk og kvenskspråklige bor.

Beregning av finsk og kvenskspråklige

Jeg har regnet ut antall finsk og/eller kvenskspråklige i hver kommune (tabell 1), antallet kvenskspråklige i hver kommune (tabell 2) og antallet personer som kan både samisk og kvensk eller finsk (tabell 3). Antall innbyggere over 18 år i hver kommune i år 2000 har jeg hentet fra Statistisk Sentralbyrås statistikkbank på Internett. Prosentvis andel av den voksne befolkninga som kan finsk, kvensk

og samisk i forskjellige kombinasjoner, har jeg hentet ut av Opinions rådatafil og behandlet videre i regneprogrammet Exel.

Det må legges til at de tallene jeg presenterer her og i tabellene ikke må taes for bokstavelig. Med et utvalg på 5751 utspurte blir feilmargin for finsk og kvenskspråklige mindre enn ett prosentpoeng for hele området. Men når vi deler opp til kommunenivå og tallene for utspurte blir mindre, blir også feilmarginene større. Dette kommer fram i en egen kolonne i tabellene – Feilmarginer i prosent (+/-).

Sør-Varanger størst

Jeg slått sammen resultatene for kvensk og finsk slik at det ikke blir overlapping. Det vil si at en person som har svart at hun kan både finsk og kvensk ikke blir telt to ganger, men blir presenter som finsk/kvenskspråklig. Resultatet av dette blir at de største ”finsk/kvensk kommunene” - ikke overraskende - er Sør-Varanger (1808), Vadsø (1151), Alta (1089) og Porsanger (966). Noe overraskende er det kanskje at i prosent av befolkningen er de største ”finsk/kvenske kommunene” Karasjok 32,9 % (689) Kautokeino 32,8 % (739), og Tana 30,5 % (724). (Tallene i parentes er antallet finsk og/eller kvenskspråklige).

For å analysere det siste først. 36 prosent av de som kan finsk/kvensk kan også samisk. Det er nærmest et fullstendig sammenfall mellom finsk-/kvenskspråklige og personer som kan både samisk og finsk/kvensk i Kautokeino og Karasjok. I Tana bor det ca 477 personer som kan både samisk og finsk/kvensk og ca 250 personer som kan finsk og/eller kvensk, men ikke samisk. Forklaringen kan være så enkel som at dette er samer som har lært seg finsk på grunn av nærheten til Finland og samer fra Finland som har flyttet til de norske nabokommunene. I Tana kan de resterende være en opprinnelig finsk/kvensk befolkning ispedd nyinnvandrere.

Færre i Nord-Troms

Lengre vest – i Nord-Troms – bor det også en betydelig finsk og/eller kvenskpråklig befolkning. En god del av disse kan også samisk. Nordreisa kommune har 470 finsk/kvenskspråklige, av dem kan 130 også samisk, for Storfjord er tallene 292 og 120, Kåfjord 234 og 132, Lyngen 220 og 73 og for Kvænangen er tallene henholdsvis 96 og 38.

Tallene for finsk/kvenskspråklige i Nord-Troms er langt lavere - både i prosent av befolkningen og i absolutt antall - enn tallene for både Vest- og Øst-Finnmark. Noen årsaker kan være at språkskiftet har startet tidligere her, at fornorskningsspillet har vært hardere og at den nyere innvandringen har vært mindre. En nøyere undersøkelse av tidligere generasjoners språkkunnskaper og flyttemønster kunne gitt svar på dette, men materialet jeg har til rådighet gir ikke grunnlag for å trekke noen konklusjoner. Friis sitt etnografiske kart fra 1860 gir i alle fall en indikasjon på at Nord-Troms regionen da hadde en betydelig finskspråklig befolkning. Totalt er det da oppgitt 1677 finske individer i Nord-Troms, og i tillegg at 277 nordmenn og 455 samer kunne snakke finske.

Skille kvensk/finsk

Til nå har jeg ikke skilt mellom kvensk og finskspråklige. Men det er også mulig å fordele de kvenskpråklige kommunevis (Tabell 2). Også da havner Sør-Varanger (929) på topp, fulgt av Vadsø (700), Porsanger (617) og Alta (574). Mer enn halvparten av de kvensk-/finskspråklige i Sør-Varanger kan altså kvensk, det samme gjelder ca 2/3 av de finsk og kvenskpråklige i Vadsø, Porsanger og Alta. I Indre-Finnmark kan derimot en langt mindre del av de finsk/kvenskspråklige kvensk, noe som kan støtte teorien om at dette er samer som har lært finsk på grunn av nærhet til Finland og finske samer som har flyttet til Norge.

I Nord-Troms er situasjon noe av den samme som i Indre-Finnmark nemlig at folk oppgir at de kan finsk og ikke kvensk. Unntaket er Kvænangen der alle de finsk/kvenskspråklige kan kvensk. I de andre kommunene kan en mindre del (20-30 prosent) av de finsk/kvenskspråklige kvensk. Hva som ligger bak denne situasjonen sier tallmaterialet ingenting om.

Det relativt høye antallet kvenskpråklige i Øst-Finnmark er kanskje noe overraskende, ettersom det er her motstanden mot å kalle kvensk for kvensk og definere det som et eget språk, har vært størst i det offentlige ordskiftet. Men resultatet kan også skyldes spørsmålsstillingen. Folk kan mene at de selv snakker finsk mens kvensk er et annet språk som de også forstår. Men dette blir naturligvis bare spekulasjoner.

Både finsk og kvensk

Hvor vanlig er det så å kunne både finsk og kvensk? Fire prosent av alle de spurte i undersøkelsen har forklart at de kan både finsk og kvensk. Dette utgjør 30 prosent av de finsk og/eller kvenskpråklige. Disse fordeler seg noe ujevnt. Det er betydelig færre som kan kvensk uten å kunne finsk, enn personer som kan finsk uten å kunne kvensk. Med andre ord kan mange finsk, men ikke kvensk. Langt færre har oppgitt at de kan kvensk, men ikke finsk. 65 prosent av de finskspråklige har oppgitt at de ikke kan kvensk. 32 prosent av de kvenskpråklige har svart at de ikke kan finsk. Det høye tallet finskspråklige som ikke kan kvensk kan skyldes en motvilje mot å kalle språket sitt for kvensk, men det kan også skyldes at denne gruppa består av nyere innvandrere som ikke har lært kvensk, og folk som har lært riksfinsk på skolen. Men for å gjenta meg selv. Det er ikke grunnlag for å trekke noen konklusjoner på grunnlag av det tallmaterialet jeg har hatt til rådighet.

Kjønnsforskjell

Det finnes en bemerkelsesverdig forskjell i Opinions materialet mellom de samiskspråklige og de finsk og/eller kvenskspråklige. 45,7 prosent av de finskspråklige er kvinner og 54,3 prosent menn. For kvensk er tilsvarende tall; kvinner 48,1 prosent og menn 51,9 prosent. For samisk er kjønnsfordelingen motsatt: 53 prosent av de samiskspråklige er kvinner og 47 prosent menn.

Her har jeg dessverre ikke kunnet bruke tallene for hele undersøkelsen fordi kjønn kun er registrert blant dem som blei med i den videre undersøkelsen. Det vil si at grunnlaget for søk på språkkunnskaper og kjønn er 1001 ikke-samiskspråklige og 954 samiskspråklige. Blant disse var det 158 kvenskspråklige og 337 finskspråklige. Noe som igjen fører til at tallene ikke er skikkelig statistisk holdbare, men bare må ansees som et pussig sammentreff.

Konklusjon

”Undersøkelsen om bruken av samisk språk i Norge” inneholder en god del informasjon om språkferdigheter og geografisk plassering av de finsk og kvenskspråklige i Nord-Norge. Det er mulig å se hvordan de fordeler seg innenfor undersøkelsesområdet, og hvor mange som kan finsk, kvensk eller begge deler. Jeg har også vist at en stor del av de som kan finsk og kvensk også kan samisk (36 prosent). En oppdeling av

området i regioner viser at mindretallet av de kvensk-/finskspråklige i Indre-Finnmark og Nord-Troms kan kvensk, mens flertallet av de kvensk-/finskspråklige både i Øst- og Vest-Finnmark opplyser at de kan kvensk.

For øvrig er det mulig å undersøke situasjonen for kvensk og finsk i Norge etter samme modell som ble brukt i ”Undersøkelsen om bruken av samisk språk”. Men det krever naturligvis en ny vurdering av undersøkelsesområde og en gjennomgang av spørsmålene for å vurdere om de er like relevante for den finsk og kvenskspråklige gruppen som de var for de samiskspråklige.

Kilder

Ravna, Ellen 2000: *Undersøkelsen om bruken av samisk språk*. Rapport. Samisk nærings og utredningssenter. Tana.

Tallmateriale fra Opinions undersøkelse i SPSS format

Opinions hjemmeside på internett: www.opinion.no

Statistisk sentralbyrås hjemmeside på internett: www.ssb.no

Friis, J.A. 1861: Etnografis kart over Finnmark: Hjemmeside på internett: <http://www.dokpro.uio.no/friiskartene/1861/1861oversikt.html>

Tabell 1: Kommunevis fordeling av personer som kan enten finsk eller kvensk eller begge deler. Kolonnen til høyre viser størrelsen på feilmargin i antall prosentpoeng. Det er en viss feilmargin knyttet til tallene, og de kan ikke tolkes som helt eksakte bevis. * Ikke oppgitt

Kommunenavn	Innbyggere i kommunen over 18 år i år 2000	Prosent finsk og/eller kvensk-språklige	Antall finsk og/eller kvensk-språklige	Feilmarginer i prosentpoeng (+/-)
Sør-Varanger	7283	24,8	1808	2,7
Vadsø	4591	25,1	1151	3,2
Alta	11983	9,1	1089	2,2
Porsanger	3404	28,4	966	6,3
Kautokeino	2254	32,8	739	2,9
Tana	2372	30,5	724	7,9
Karasjok	2095	32,9	689	3,9
Hammerfest	6986	6,9	484	2,2
Nordreisa	3663	12,8	470	3,7
Vardø	2131	14,8	316	*
Storfjord	1462	20,0	292	6,9
Kåfjord	1831	12,8	234	8,7
Lyngen	2481	8,9	220	4,1
Båtsfjord	1913	10,6	203	3,7
Nesseby	770	25,0	193	12,9
Bardu	2983	5,1	153	1,6
Kvalsund	893	15,0	134	12,4
Nordkapp	2738	4,6	125	3,8
Lebesby	1141	9,5	109	7,4
Skånland	2433	4,4	107	5,4
Kvænangen	1148	8,3	96	6,9
Tysfjord	1759	4,6	80	5,8
Sørreisa	2469	3,2	80	3,4
Berlevåg	944	7,4	70	9
Loppa	1106	5,9	65	8,9
Tjeldsund	1207	4,8	57	*
Gamvik	1008	5,5	55	3,7
Lavangen	821	5,7	47	11,5
Måsoy	1181	3,0	35	4,1
Hasvik	932	3,3	31	6,4
Salangen	1794	1,0	18	1,9
Evenes	1225	0,0	0	*
Totalt			10840	

Tabell 2: Kommunevisfordeling av de kvenskpråklige i Norge. Det er en viss feilmargin knyttet til tallene og de kan ikke tolkes som helt eksakte bevis. Kolonnen til høyre viser størrelsen på feilmargin i antall prosentpoeng. * Ikke oppgitt

Kommunenavn	Innbyggere i kommunen over 18 år i år 2000	Prosent kvenskpråklige i kommunen	Totalt kvenskpråklige i kommunen	Feilmarginer i prosentpoeng (+/-)
Sør-Varanger	7283	12,8	926	2,7
Vadsø	4591	15,2	700	3,2
Porsanger	3404	18,1	617	6,3
Alta	11983	4,8	574	2,2
Tana	2372	11,7	277	7,9
Karasjok	2095	10,3	215	3,9
Nordreisa	3663	4,9	178	3,7
Vardø	2131	8,3	178	*
Kautokeino	2254	7,8	175	2,9
Hammerfest	6986	1,9	136	2,2
Nesseby	770	13,6	105	12,9
Storfjord	1462	7,1	103	6,9
Kvænangen	1148	8,3	96	6,9
Båtsfjord	1913	4,5	87	3,7
Lyngen	2481	1,8	44	4,1
Kåfjord	1831	2,4	44	8,7
Tjeldsund	1207	3,2	38	*
Bardu	2983	1,3	38	1,6
Lebesby	1141	3,2	36	5,4
Skånland	2433	1,5	36	5,4
Berlevåg	944	3,7	35	9
Sorreisa	2469	1,3	32	3,4
Nordkapp	2738	1,1	31	3,8
Kvalsund	893	3,3	30	12,4
Lavangen	821	2,9	23	11,5
Tysfjord	1759	1,1	20	5,8
Gamvik	1008	1,8	18	3,7
Måsøy	1181	1,5	18	4,1
Loppa	1106	0,0	0	8,9
Hasvik	932	0,0	0	6,4
Salangen	1794	0,0	0	1,9
Evenes	1225	0,0	0	*
Totalt			4815	

Tabell 3: En kommunevis fordeling av de som kan samisk og finsk eller kvensk, eller både samisk, finsk og kvensk. Kolonnen til høyre viser størrelsen på feilmargin i antall prosentpoeng. Det er en viss feilmargin knyttet til tallene, og de kan ikke tolkes som helt eksakte bevis. * Ikke oppgitt

Kommunenavn	Innbyggere i kommunen over 18 år i år 2000	Prosent samisk og finsk/ kvenskspråklige	Totalt antall samisk og finsk/ kvenskspråklige	Feilmarginer i prosentpoeng (+/-)
Kautokeino	2254	31,7	714	2,9
Karasjok	2095	32,2	674	3,9
Tana	2372	20,1	477	7,9
Porsanger	3404	14,0	475	6,3
Sør-Varanger	7283	4,1	299	2,7
Alta	11983	2,2	265	2,7
Vadsø	4591	5,1	233	3,2
Nesseby	770	20,5	158	12,9
Hammerfest	6986	1,9	136	2,2
Kåfjord	1831	7,2	132	8,7
Nordreisa	3663	3,5	130	3,7
Storfjord	1462	8,2	120	6,9
Kvalsund	893	8,3	74	12,4
Lyngen	2481	3,0	73	4,1
Båtsfjord	1913	3,0	58	3,7
Skånland	2433	2,2	53	5,4
Loppa	1106	3,9	43	8,9
Tysfjord	1759	2,3	40	5,8
Kvænangen	1148	3,3	38	6,9
Lebesby	1141	3,2	36	7,4
Sorreisa	2469	1,3	32	3,4
Nordkapp	2738	1,1	31	3,8
Bardu	2983	0,6	19	1,6
Hasvik	932	1,6	15	6,4
Lavangen	821	0,0	0	11,5
Berlevåg	944	0,0	0	9
Vardø	2131	0,0	0	*
Måsøy	1181	0,0	0	4,1
Gamvik	1008	0,0	0	3,7
Salangen	1794	0,0	0	1,9
Tjeldsund	1207	0,0	0	*
Evenes	1225	0,0	0	*
Totalt			4328	